

KATEDRA ČESKÉHO JAZYKA A LITERATURY

Posudek bakalářské práce /magisterské diplomové práce (jednu z variant vymažte)

Autor: Olga Dostálová

Studijní obor: B0232A090011 Jazyková a literární kultura

Název práce (česky/anglicky): Lexikum hanáckého nářečí a jeho srozumitelnost v porovnání s ostatními varietami češtiny / The Vocabulary of the Haná dialect and the Speakers' Ability to Understand Its Elements in Comparison with Other Varieties of Czech

Vedoucí práce: Mgr. Jiří Jelínek, Ph.D.

Oponent práce: PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.

Hodnoticí kritéria	Hodnocení
Soulad názvu práce s obsahem, cílem, anotací, obsahem a závěrem	A
Teoretická podkladová koncepce, metodika/metodologie, terminologie	D
Schopnost analýzy excerpovaného materiálu/předmětu výzkumu a následné syntézy, interpretace a argumentace	B
Sekundární literatura, tvůrčí aplikace, schopnost kritického komentáře	C
Struktura práce (výstavba textu, adekvátnost použitých stylistických prostředků), dodržení ortografické a gramatické normy, bibliografický a poznámkový aparát, jednotný způsob citací	A

Pozn.: Pro hodnocení se používá zavedené vysokoškolské klasifikace, tedy: A,B,C,D,E,F. Pokud diplomant obdrží v jednom (nebo více) z kritérií hodnocení F, pak je celá BP/DP považována za nedostatečnou.

Vyjádření vedoucího/oponenta práce k antiplagiátorské kontrole:

V pořádku.

Hodnocení práce – návrh klasifikačního stupně: B

Náměty pro obhajobu (formou otázek):

1. Autorku prosím o objasnění, jestli se respondenti jejího dotazníkového šetření mohli v průběhu vyplňování vrátit ke svým předchozím odpovědím, např. když ve druhé části dotazníku z věty *Chceš k temo jidlo oharek* mohli dedukovat, že *oharek* asi bude něco jedlého, a jestli mohli dodatečně specifikovat svůj odhad v první části dotazníku. Byly respondentům nějak vysvětleny symboly pro široké *e* a *o* (neuvážovala autorka třeba o tom, že věty nahraje a respondent si je bude moci poslechnout)?
2. S přibývajícím časem při vyplňování dotazníku obvykle klesá pozornost respondentů, případně i jejich ochota (a zvyšuje se snaha mít dotazník co nejdřív za sebou). Pozorovala autorka odraz takového jevu na procentuální úspěšnosti odpovědí?
3. Jak si autorka vysvětluje Linduškovu skloňování slova *harabózi* na s. 32, odlišné od vzoru *staveňi*, tj. podle čeho se slovo skloňuje?

Další poznámky k práci, kritické připomínky:

Bakalářská práce O. Dostálové se věnuje zajímavému tématu srozumitelnosti hanáckých dialektismů. Autorka prokázala, že autorka je schopna teoretickou, praktickou i projektovou část práce úspěšně zvládnout. Práce rozsahem (64 tiskových stran bez příloh) výrazně překonává obvyklý rozsah bakalářských prací, navíc na více místech práce je zřetelné nadšení autorky a velké zaujetí tématem.

Práce je psána poměrně úspěšně českým odborným stylem, a to v souladu s kodifikací. Místo spojky *jelikož* (např. s. 10 dvakrát, s. 12 ad., celkem 15krát) bych doporučoval užít neknižní spojky. Další potíže (s. 17 *je největší pravděpodobnost setkat se s člověkem*; neuzití opisného pasiva na s. 12 *jsou ... napsané*) jsou výjimečné. Spíše jen ojediněle se v práci nacházejí drobné chyby, např. chybějící tečky (s. 3 za *literaturu*; s. 23 za *PRAHA*), nenáležitě čárky, např. s. 11 před *žijící* (jde o těsný přívlastek); s. 16 před *nebo ve Znojmě* (nejde o silnou disjunkci); s. 17 za *jako*; s. 23 před *nebo objasnění*; 23 za *spisovné češtiny*; s. 30 před *jsou slova*; s. 34 před *je možné*; s. 38 před *byl vytvořen*; s. 39 před *byly otázky*; s. 42 před *či*; s. 43 před *správného*; s. 43 před *či*; s. 45 před *byl nejspíše*; s. 45 okolo *v hanáctině označující nepořádek*; s. 49 před *nebo džbán*; dále jen zřídka chybí čárky, např. s. 3 a za *Ph.D*; s. 10 z obou stran vložené vedlejší věty *odkud pochází*; s. 10 před *či nikoli* (jde o silnou disjunkci); s. 12 za *pro tuto práci*; s. 13 před *na které*; s. 16 před *ale*; 17 před *ve které sídlí*; s. 18 před *značí se*; s. 26 před *se kterým*; s. 27 před *musí*; s. 27 před *skloňující se podle*; s. 29 před *jako je*; s. 30 před *případně*; s. 35 před *zmiňovaným*; s. 43 před *i když*; s. 44 před *jej přeložili*, a dále drobné překlepy, např. s. 15 *středomoravskou nářeční skupina lze dělit*; s. 19 *Snior*; s. 29 *není správně vžitou variantu*; 41 *Další zpětnou vazbou poskytovaly reakce*; s. 59 *zbylí typovali* (správně: *tipovali*); s. 60 *pro mluvčí, jenž* (správně: *již/kterí*). Několik poznámek k anglickému abstraktu: na s. 7 bych předložku *With* nepsal s velkým písmenem; nejasný je mi na s. 7 výraz *meaning* v pasáži *meaning in the central subgroup* (s. 7) – v české verzi je *tedy*, čekal bych tudíž v angličtině např. *i.e., that is*. Za *spisovná varianta* bych doporučil spíš ekvivalent *Standard Czech variant* (místo *the formal language variant, written [Czech]*, viz s. 7), za obecnou češtinu *Common Czech* (s velkým písmenem v *Common*). Spíš než *Haná dialect* pro středomoravskou (dále zkracuji na *střmor.*) nářeční skupinu bych doporučil *Central Moravian dialect group* (etnografický termín *Haná* je v dialektologii opouštěn). *Hláskové změny* (z českého abstraktu) nelze přeložit jako *spelling changes* (= pravopisné změny).

1) Poznámky k metodologii a teoretické části. Na s. 12 autorka píše o nedostatku odborné literatury věnované jevům v jednotlivých nářečních podskupinách. S tím lze souhlasit jen částečně (poměrně podrobný popis je k dispozici v klasické dialektologické literatuře /F. Bartoš, F. Trávníček, B. Havránek a zejm. J. Bělič/, v pěti dílech *Českého jazykového atlasu*), avšak údajný nedostatek nelze podle mého názoru suplovat přihlížením k psaným textům autorů-nefilologů: jednak nejde o „přirozenou“ existenciální formu nářečí (ta je vždy mluvená), nejde o dialektologicky odborně transkribované texty (takže v Linduškových textech se v tištěné podobě, soudě podle úryvků na s. 12, neodlišuje centrální středomoravské otevřené *o* od celoúzemního středového vokálu *o* a dále *ɛ* od *e* /pokud tedy má jít o záznam nářečí z centrálního úseku/, jde přitom o samostatné fonémy; autorka na tento aspekt správně upozorňuje na s. 13), jednak je v psaném jazyce vždy přítomna jistá míra stylizace (viz např. nezdařenou stylizaci hanáckého nářečí v prozaickém díle K. M. Čapka-Choda nebo u Lindušky v názvu nenáležitou podobu *očebnice* – přitom celomoravským rysem je *-a*). Autorka (s. 13) se rozhodla pro psanou podobu hanáctiny na základě laických tištěných publikací ve středomoravském dialektu, jenže to přináší různá úskalí: liší se například název *Ůčebnica [hanáčtĕně pro némenšij]* od Linduškovy názvu *Očebnice*, ve slově *povídání* z názvu publikace Boleslava Vaci jsou hned dvě chyby (*střmor.* nářečí provedla krácení vysokých vokálů a mají chudší dlouhý vokalismus; na s. 19 se ovšem uvádí podoba *povídání* s jednou chybou), v Linduškově stylizaci hanáctiny na s. 14 *má svy jazekovy nuance* je pro moravské území nečekané stahované zájmeno (typické pro Moravu je *svoje* atd.), mám pochybnosti o správnosti podoby *prožíváte* (např. v mém rodném prostějovském úseku by bylo jistě *prožíváte*, tj. s očekávaně zkráceným *i > i*), v názvu publikace Vogelové et al. se přepisuje *očebnica* (s literou <n> místo <ň>), ale v jiném slově z titulu se píše háček podle fonetické realizace (*hanáčtĕně*) atd. Necitoval bych definici nářečí z populárně-naučné brožurky řady *Věda kolem nás* (s. 14, 15), postrádám odkazy na standardní základní zdroje (Běličův *Nástin*, hesla v *Novém encyklopedickém slovníku češtiny*), naopak oceňuju, že autorka přihlíдела k nejnovějším dialektologicko-kartografickým příručkám (Ireinová – Voženílek 2022). Jako *hanáčtinu* (s. 16) bych neoznačil jen centrální *střmor.* dialekty, ale i další úseky celé *střmor.* skupiny.

Značně potíže shledávám u autorčina představení jazykové charakteristiky *střmor.* skupiny a jejích podskupin. Při vnitřní klasifikaci *střmor.* nářečí se nelze opírat o psanou podobu (srov. s. 18), neboť českojazyčná nářečí jsou dělena na základě vývoje vokalismus (tj. mluvené podoby), tedy nelze formulovat kritérium tak, že se úseky liší *písmeny „e“ a „o“* (s. 18) apod. Zcela nutné je však při reprodukci standardně užívané klasifikace nářečí vycházet jen z odborné literatury, nikoli z beletristických textů či „učebnic“ vydávaných laiky (s. 18) – při argumentu, že někdy je stav

u individuálních mluvčích už jiný než v jazykovědných příručkách (s. 19) je třeba rozlišovat dialektologický výzkum, usilující o poznání nejstaršího zjištělého stavu nářečí, a výzkum v rámci variační sociolingvistiky, jehož cílem je přesně popsat variabilitu jazykových prostředků v závislosti na sociologických proměnných. Na s. 19 autorka dobře vyzorovala některé aspekty distribuce širokých *o* a *e*, ale pro centrální úsek je právě typický jejich výskyt po souhláskách *č, š, ž, ř, l*. Z vývojového hlediska nelze souhlasit s formulací, že *o* se vyskytuje za *i* (akuzativ *lavico*), protože koncovka *-i* v akuzativu měkkého vzoru v střmor. nářečích nikdy nebyla. Obdobně ve slovech jako *hřebeč, vozěk* je nutno vyjít z historického vývoje, tj. ze ztvrnutí původního *i > ý*, z pravidelné diftongizace *ý > ej* a monoftongizace *ej > é* (nelze tedy říct, že se *i* mění na *é* apod.). Smíšení běžného pravopisu a dialektologické transkripce pak může za to, že autorka rozlišuje tvary *nekery* a *mliko* jako dvě změny, přitom jde v obou případech o úzení *é > i* a následné zkrácení vysokého vokálu na *i* (s. 20). Není jasné, jaký doklad *é* v pozici *uprostřed slov* (s. 19) představuje předpona ve slově *nélepsi*. Není pravda, že *nikdy se v hanáctině nevyskytuje protetické „v“* (s. 20; proteze zasahuje i do centrálního úseku, viz mapu v *Českém jazykovém atlase 5*, s. 371, u Kopečného v *Nářečí Určic a okolí*, vymezení u Františka Bartoše v *Dialektologii moravské aj.*). Skupina *sh* se ne *zpravidla* (s. 20), ale vždy vyslovuje [zh]. Nikoliv jakékoli zkracování samohlásek (s. 21) lze označit za moravskou krátkost, jde jen o reflex starého praslovanského akutu v první slabice původně dvouslabičných slov. Nepřesná je formulace (s. 21), že *písmeno „k“ na začátcích ale [sic, chybí čárka] i uprostřed slov se vyslovuje i píše jako „g“* (neplatí to přece třeba před samohláskami, na koncích slov aj.). Autorce jistě nelze v bakalářském stupni studia vyčítat neznalost nářečního historického hláskosloví, ale když už se autorka do výpisu znaků pouští, doporučil bych vycházet zkrátka ze standardních příruček a jen stručně podle nich vypsát hlavní rysy, detaily klasifikace střmor. skupiny samozřejmě nebyly hlavním cílem její práce. V časování slovesa *být* je na s. 21 uveden tvar *se*, ale mělo by být myslím *seš* (tak i v Litovli dle ČJA 4: 605). V 1. pl. by mělo být jen *sme* (resp. foneticky *zme!*), nikoli *sme* (s. 21). Tabulku časování slovesa *být* (s. 21–22) i skloňovací tabulky dalších slov považuju za nadbytečné (autorka si přiděluje práci s převáděním spisovněčeských vzorů do střmor. nářečí, musí zohledňovat nářeční dublety atd.), pokud se už uvádí, není třeba jasné, proč je v případě časování slovesa *být* vynechána řada rodově rozlišených tvarů, např. v 1. sg. je uvedeno *běch běl*, ale ne *běch běla, běch bělo* atd., ve 3. sg. přítentu se však uvádí *on, ona, ono*, ale v minulém čase např. v 1. os. jen *běl sem*.

Poznámky k praktické části. Podle mého názoru úspěšněji byla zpracována praktická část práce, je přehledná, jasně strukturovaná a potíže s interpretací jsou tu menší. Některé problémy ovšem sledávám i v této části. Na s. 23 se píše o výrazech odlišných od jejich korelátů *ve spisovné, obecné a hovorové češtině* (avšak *hovorová čeština* je součástí spisovné). Na s. 23 se mluví o slovu *oharek* v obecné češtině (ve významu ‚nedopalek‘), ale slovo je součástí také spisovné češtiny (viz SSČ aj.). Nepochází z ruského nebo polského výrazu (jak by napovídala formulace na s. 23 *uvádí význam slova oharek jakožto hořeti z ruského ogárek nebo polského výrazu ogarek*), ale z praslovanského základu, jenž se promítl do ruského, polského i českého výrazu. U slova *oharek* nedochází oproti výrazu *okurka* ke změně rodu (srov. s. 24), protože na Moravě se v nářečích užívá nezřídka rodové dublety *okurek*, ne *okurka* (viz ČJA 1, položka 102). Nepřipustila by autorka v 6. p. sg. slova *loक्षा* také dubletu *loksi* (s. 25)? Podle mě nenáležitá je podoba 7. p. pl. *loksama* (s. 25), čekal bych nepřehlasovaný tvar *loksama*. Opakovaná vysvětlení, že zkoumané slovo, např. *ščořet se* (s. 29), nemá význam shodný jako jiná slova paronymická (*ščúr* ad.), je vlastně zbytečné: vraceli bychom se k automatickému předpokladu předvědecké etymologie, že paronymie znamená vždy genetickou příbuznost slov. Neplatí, že by se časování slovesa *ščořet se* lišilo od spisovné češtiny jen hláskovou změnou v auxiliáru minulého času (s. 29), vždyť sama autorka uvádí také auxiliár futura v tabulce (s. 30), v ní ovšem v některých osobách opět chybí rodově rozlišené tvary (např. v 1. sg. jen *ščořel sem se*, ale chybí femininum, neutrum). Podobně chybí některé tvary na s. 37 (paradigma slovesa *chlástnót*). Dále není pravda, že *harabózi* (s. 31) má jen tvar plurálu a že *singulár slova harabózi neexistuje*, naopak je to singulare tantum (o singulárové shodě svědčí rovněž autorčiny příklady na s. 32, např. *to harabózi, hroznyho harabózi*). Ve formulaci na s. 31, že o písmenu *i*, které je v dialektu nahrazeno *krátkou variantou této samohlásky*, se směšuje pravopisná a hláskoslovná rovina. Ve skloňování slova *dodel* v plurálu nemá být v koncovce genitivu a dativu *ů*, ale *u*. V záporném tvaru *nechlástni* (s. 36) není *ne-* předponou, ale negační částicí.

Poznámky k dotazníkovému průzkumu on-line. Dotazníkové šetření bylo provedeno vcelku úspěšně, avšak i zde by bylo možné si představit vylepšení. Jedinou sledovanou sociologickou proměnnou u respondentů byl jejich původ (a s tím související zkušenost s hanáctinou). Zadání dotazníku (podle s. 39–40) obsahuje dvě pravopisné chyby (chybějící čárka před *ale* a před *že znamená*) a příznakové užití nereflexivního posesiva (*napiš Tvé myšlenkové pochody místo své*). Kategorii *Jsem z Moravy* považuju za příliš širokou: je jistě rozdíl, když na otázku po srozumitelnosti dialektismu typického jen pro část moravského území odpovídá respondent z tohoto území, nebo odjinud z Moravy. Vědomou rezignací na ostatní základní sociolingvistické proměnné (věk, pohlaví, vzdělání) autorka oslabila výpovědní hodnotu svého šetření. Zároveň celkové číslo respondentů (93) je při sběru dat pomocí

sociálních sítí poměrně nízké. Nevíme tak například, jaké typy mylných odhadů při určování významu neznámého dialektismu byly častější u mladé či staré generace, k čemu význam atrahovali vzdělanější a méně vzdělaní mluvčí apod. Slovo *harampádí* (srov. s. 45) je spisovněčeské (podle SsjČ i SSČ). Výsledky dotazníku na s. 50–53 jsou představeny velmi přehledně. Bylo však zřejmě mimo zorné pole autorky, aby se pokusila některými jednoduchými statistickými metodami ověřit, zda rozdíly mezi zjištěnými výsledky jednotlivých slov u sledovaných skupin respondentů mají statistickou výpovědní hodnotu (na obvyklé hladině významnosti 0,05), nebo ne.

Praktický výstup bakalářské práce v podobě uspořádání interaktivní přednášky byl v rámci bakalářské práce pečlivě připraven a v práci popsán (s. 54), byl velmi úspěšně realizován, a tedy řádně splněn. Nepochybuji, jak jsem v semináři poznal autorčino nadšení pro středomoravská nářečí a její komunikační schopnosti, že sklidila u dětí i personálu školy velký úspěch. Zajímalo by mě, jestli autorka například zjistila v případech obou dotazníků (u dětí i on-line) podobné nebo stejné chybné odpovědi, které by svědčily o obdobném způsobu odhadování významu neznámých dialektismů.

Závěry práce jsou adekvátně a přehledně formulovány. Velmi oceňuji přehlednost příloh, přiložené dotazníky (zdá se mi, že online dotazník cílil zvolenými jazykovými prostředky zejména na mladou generaci, viz např. *Zdravím Tě /nikoli Vás/*). Na s. 65 v popisících tabulek 18–25 doporučuji začít velkým písmenem.

Shrnutí: bakalářská práce Olgy Dostálové je zdařilým vypracováním zadaného úkolu. Práce trpí některými nedostatky v teoretické části a méně pak v praktické části, velmi kladně hodnotím projektovou část. Práci rád doporučuji k obhajobě a celkově hodnotím stupněm B.

Datum a podpis vedoucího/opponenta práce:

24. 5. 2024

PhDr. Robert Dittmann, Ph.D.